

Izabela Motowilczuk

magister administracji, były wieloletni inspektor kontroli gospodarki finansowej w regionalnej izbie obrachunkowej, autor licznych publikacji z zakresu finansów i rachunkowości jednostek sektora publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem samorządowych jednostek organizacyjnych

Należności cywilnoprawne

– ustalanie, pobieranie i ewidencja – część I

Wstęp

Duża część należności pieniężnych jednostek sektora finansów publicznych należy do kategorii cywilnoprawnej. Są to przede wszystkim:

- wpływy ze sprzedaży wyrobów i usług świadczonych przez jednostki
- dochody z mienia jednostek, do których należą w szczególności wpływy z umów najmu, dzierżawy i innych umów o podobnym charakterze,
- dochody ze sprzedaży rzeczowego majątku nieruchomego i ruchomego oraz praw,

a także inne dochody należne na podstawie ustaw szczególnych.

Od 1 stycznia 2020 r. zmieniły się zasady pobierania budżetowych należności cywilnoprawnych, w związku z wejściem w życie ustawy o zatorach płatniczych (np. **wysokość rekompensaty** za koszty odzyskiwania należności w transakcjach handlowych została uzależniona od wysokości zaległego świadczenia pieniężnego, państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne mogą nie dochodzić rekompensat, których kwota jest równa dochodzonemu świadczeniu pieniężnemu albo większa niż to świadczenie). **Zmiany wprowadzone zostały także w ustawie o finansach publicznych**. Ponieważ jednostki sektora publicznego mają **obowiązek ustalania, pobierania, dochodzenia i ewidencjonowania należności cywilnoprawnych**, ważne, by ich pracownicy znali zasady obowiązujące w tym zakresie. W wielu aspektach zasady te różnią się od unormowań regulujących pobieranie i ewidencję księgową należności publicznoprawnych – w tym podatkowych.

W dwóch częściach e-booka przedstawiono stosowanie zmienionych zasad w praktyce.

Z **części I** można się dowiedzieć, jakie są wymogi ustalania i pobierania należności cywilnoprawnych, obowiązujące w jednostkach sektora finansów publicznych. Podane zostały podstawowe **zasady ustalania należności głównych**, m.in. dotyczące: miejsca spełnienia świadczenia, obliczania terminu płatności, zastrzeżenia terminu płatności na korzyść stron, spełniania świadczeń bezterminowych i częściowych oraz szczególnych reguł ustalania terminów płatności w transakcjach handlowych.

Oprócz tego osobno zostały przedstawione **szczegółowe zasady pobierania należności ubocznych**, takich jak:

- kary umowne,
- odsetki ustawowe
- odsetki za zwłokę z k.c. i w transakcjach handlowych,
- rekompensaty za koszty dochodzenia należności w transakcjach handlowych.

Ponadto w zakresie pobierania należności głównych i ubocznych opisano szczegółowo **zasady rozliczania dokonanych przez dłużników wpłat na poczet należności bieżących i zaległych oraz konsekwencje ich nieprzestrzegania**.

Z **części I e-booka** można dowiedzieć się m.in.:

- jakie czynności składają się na ustalenie i pobieranie należności,
- na czym polega specyfika regulowania długów oddawczych,
- jak liczyć terminy ustalone w dniach, tygodniach, miesiącach i latach,
- które należności pobiera się bez obowiązku ich ustalenia,
- jak wyliczać odsetki z k.c., a jak w czynnościach handlowych,
- kiedy można żądać odsetek od zaległych odsetek,
- jak policzyć rekompensaty za koszty odzyskiwania należności w transakcjach handlowych,
- kiedy można żądać i jak ustalić należności z tytułu kar umownych.

Wszystkie zagadnienia zostały **zilustrowane licznymi przykładami** z praktyki jednostek sektora finansów publicznych (**łącznie ponad 80**). Dla należności pobieranych z transakcji handlowych – oprócz rozwiązań obowiązujących od 1 stycznia 2020 r. – zostały podane szczególne **rozwiązania przejściowe**, które należy stosować do obliczania rekompensat i odsetek po zmianie przepisów wprowadzonej ustawą o zatorach płatniczych. Zamieszczono także **wzory uchał**.

W **części II** zostaną omówione zagadnienia związane z przedawnieniem należności głównych i ubocznych, udzielaniem ulg w spłacie należności (umarzanie, odraczanie terminu płatności, rozkładanie na raty) oraz z ewidencją księgową.

1. Należności cywilnoprawne – podstawowe definicje

Należności cywilnoprawne obejmują należności pieniężne jednostek sektora finansów publicznych powstające na podstawie czynności cywilnoprawnych. Zasady ich powstawania, pobierania, dochodzenia oraz egzekwowania są określone przede wszystkim przepisami ustaw:

- z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (dalej: k.c.),
- z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego.

Należności pieniężne z tego tytułu stanowią dochody publiczne na podstawie ustawy z 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (dalej: uofp) – art. 5 ust. 2.

Cywilnoprawne dochody publiczne

1. Wpływy ze sprzedaży wyrobów i usług świadczonych przez jednostki sektora finansów publicznych.
2. Dochody z mienia jednostek sektora finansów publicznych, do których należą w szczególności wpływy z umów najmu, dzierżawy i innych umów o podobnym charakterze.
3. Dochody ze sprzedaży rzeczowego majątku nieruchomego i ruchomego oraz praw.
4. Inne dochody należne na podstawie ustaw szczególnych.

Do należności cywilnoprawnych jednostek sektora finansów publicznych zalicza się m.in.:

- należności za sprzedaż nieruchomości (gruntów, budynków, budowli),
- opłaty pierwsze i roczne za oddawanie nieruchomości gruntowych w użytkowanie wieczyste,
- należności za sprzedaż składników majątku ruchomego,
- należności za sprzedaż materiałów, towarów, produktów,
- należności za sprzedaż usług (dostawy energii cieplnej, dostawy wody i odprowadzenia ścieków, wywóz nieczystości płynnych i stałych itp.),
- czynsze najmu za lokale mieszkalne i użytkowe,
- czynsze za dzierżawę nieruchomości,
- opłaty za bezumowne korzystanie z nieruchomości,
- odsetki kapitałowe i za opóźnienia w zapłacie,
- kary umowne,
- należności powstałe w związku z czynami niedozwolonymi.

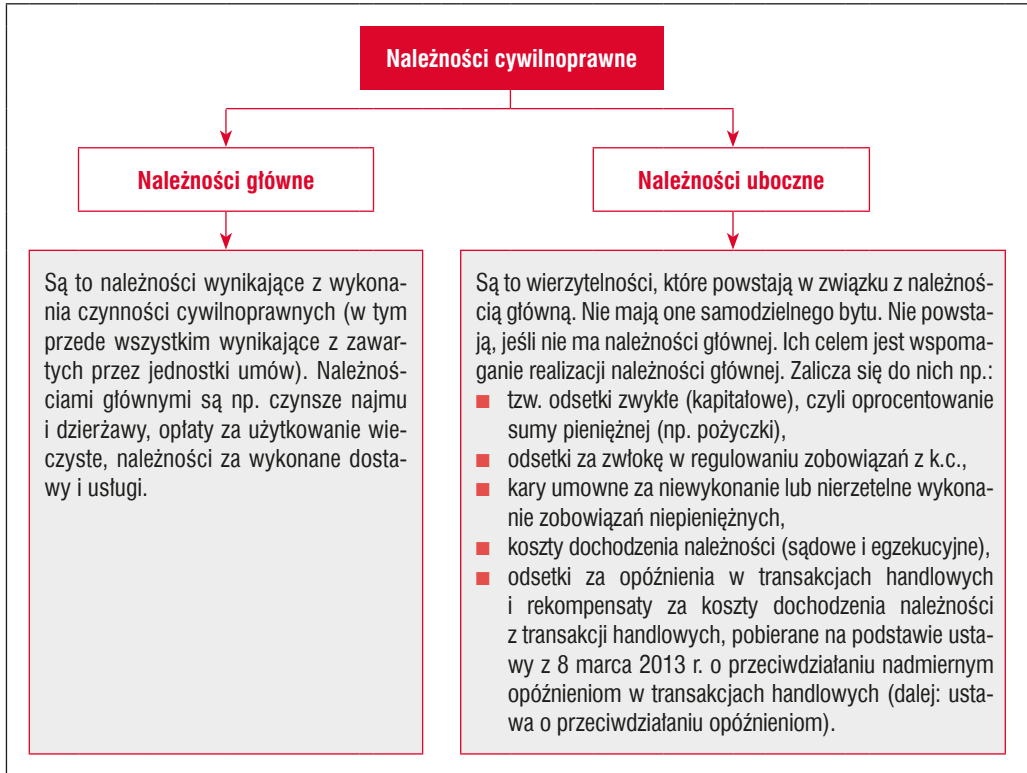
Jedną z podstawowych zasad gospodarki finansowej jednostek należących do sektora finansów publicznych jest **obowiązek ustalania przypadających im należności pieniężnych**, w tym mających charakter cywilnoprawny. Jednostki te są także **zobligowane do terminowego podejmowania w stosunku do zobowiązanych czynności zmierzających do wykonania zobowiązania**. Jednostki mogą nie podejmować tych czynności tylko wtedy, gdy zachodzą przesłanki odstąpienia od czynności zmierzających do zastosowania środków egzekucyjnych zgodnie z przepisami o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (art. 42 ust. 5 i 6 uofp).

Ponadto uofp reguluje **zasady, na jakich mogą być:**

- **niedochodzone należności niewielkie kwotowo** (art. 58 ust. 6 i art. 59a ust. 1),
- **zawierane ugody w sprawie należności spornych** (art. 54a),
- **przyznawane ulgi w spłacie tych należności** polegające na ich umorzeniu, odroczeniu terminu płatności i rozłożeniu ich płatności na raty (art. 55–59).

Należności cywilnoprawne według tytułu ich powstania dzieli się na **należności główne** i **należności uboczne**.

Schemat. Podział należności cywilnoprawnych

1.1. Ustalanie, pobieranie i dochodzenie należności

Z należnościami cywilnoprawnymi wiążą się pojęcia ich ustalania, pobierania i dochodzenia.

Ustalenie należności (jako kwoty podlegającej zapłacie) polega na określeniu w odpowiedniej formie:

- osoby zobowiązanej do jej uiszczenia,
- tytułu jej powstania,
- kwoty wymagalnej zapłaty i terminu zapłaty.

Czynności te nazywane są inaczej **skonkretyzowaniem należności**.

Zasady ustalania należności cywilnoprawnych w sposób ogólny są określone w przepisach k.c. Ich skonkretyzowanie następuje zazwyczaj **w drodze umowy**, po uzgodnieniu